

Figures

Antoni Martí, el cineasta de Fonteta

Text: *Xevi Planas*

Fotos: *Josep Maria Oliveras*



Antoni Martí és un dels realitzadors audiovisuals que han treballat amb més tenacitat per a la consolidació d'un cinema arrelat al país. Va començar la seva carrera filmant guions del seu amic escriptor Quim Monzó i ha anat orientant el seu ofici cap al documental videogràfic. Viu a Fonteta, des d'on projecta arreu dels Països Catalans la seva mirada per deixar testimoni de la societat del seu temps, en una crònica visual que, de tan extensa com és, sembla inacabable.

Vostè va néixer a Barcelona, però una part de la seva família és originària de la Bisbal. Quins records té de l'Empordà de la seva infantesa?

La família del meu pare prové del País Valencià, concretament de la zona de Dénia. La de la meua mare prové de la Bisbal. Almenys dels sis anys als setze, cada estiu anava a fer salut a casa dels oncles a l'Empordà. Passava els tres llargs mesos de vacances d'escola a la Bisbal. Acabava el curs escolar i vivia amb molta intensitat els focs de Sant Joan al meu barri, el de la muralla romana de Barcelona. Joan Manuel Serrat va escriure *Per Sant Joan* par-

lant d'aquesta nit al seu barri, el Poble Sec, però en realitat la cançó evoca exactament el mateix que jo vivia al meu, darrere l'edifici de Correus. Aquesta cançó és el retrat d'una generació... L'endemà de la revetlla, el dia de Sant Joan, el meu pare em portava a la Bisbal o hi anava amb el *recader*, sempre ben carregat de mocadors de farcell i paqueteria. El *recader* m'agafava de la mà, pujàvem al tren gran fins a Flaçà i després pujàvem al tren petit fins a la Bisbal. Arribava a la Bisbal just al moment del segar i el batre. El meu parèntesi allà durava fins al moment de collir el blat de moro, a



«L'activitat agrícola, els mercats i el tren em van quedar gravats com a atractius d'una etapa fantàstica»



Antoni (Toni per als amics) Martí Gich va néixer a Barcelona el 21 de març del 1947. Viu a Fonteta, el Baix Empordà, comarca de la qual és originària la seva família materna. Va estudiar publicitat i disseny gràfic a l'Escola Massana de Barcelona, on va connectar amb un grup d'amics amb els quals va iniciar-se en el món del cinema. Ja establert a l'Empordà, hi va fundar el 1984 la productora Video Play Serveis.

Ha guanyat una vintena de premis, entre els quals destaquen el del Millor Film del Festival de Cinema Amateur de Palafrugell del 1981, l'Especial Qualitat del Ministeri de Cultura del 1984, el de la Millor Pel·lícula del Certamen de Vídeos Científics de la Corunya del 1990, el de Cinematografia de la Generalitat del 1990 al Millor Vídeo i el de la Millor Pel·lícula de Vídeo del Festival de Cinema de Girona del 1996.

Entre la seva extensa producció fílmica, hi ha obres de creació, treballs adreçats als infants i reportatges de caràcter documental. En formats subestàndards, ha realitzat, entre altres títols: *Retrato de una juventud* (1969), *94.90.99* (1971), *Exoforma-endofoma* (1972), *Terra grisa* (1972), *Sens pecat fou concebuda* (1973), *Blanc and white* (1974), *Lluís Llach* (1974), *Imatges* (1975), *El pallasso espanyat* (1975), *L'Aran, l'Aran* (1976), *Avui. Abril 76* (1976), *Grec 76* (1976), *Supertot* (1977), *Som una nació* (1977), *Hic digitur dei* (1977), *Independència* (1979) i *Contes a la vora del foc* (1980).

En setze mil·límetres, va realitzar entre els 1982 i el 1984: *El Baix Empordà*, *El Bages*, *El Baix Ebre*, *L'Alt Penedès* i *El Pallars Sobirà*.

En trenta-cinc mil·límetres ha filmat: *L'atur* (1977), *Diada Nacional de Catalunya* (1981), *La normalització lingüística* (1982), *Undeworld* (1983) i *Una nit a Casa Blanca* (1986).

En vídeo és autor d'una producció molt extensa, entre la qual sobresurten els títols: *El tren petit* (1987), *El retorn del Nèmesi?* (1990), *El Delta de l'Ebre* (1991), *Memòria d'un paisatge* (1992), *El fòssil vivent* (1993), *El color de les cendres* (1994), *Meteoros* (1994), *Pere Comellas, un pioner empordanès* (1995), *Temps de batre* (1995), *Costa Brava fràgil. 1950-1969* (1995), *Presoners del gran rei* (1996), *El caliu de la memòria* (1996), *Concerts de comiat* (1996), *Mar de vinyes* (1996), *Estimats terrícoles* (1996), *Terra de foc i de verd* (1997), *Plaisatges. La mirada de Josep Pla* (1997), *La nit dels dinosaures* (1998) i *Catalunya canta, balla i treballa* (1999).

primers d'octubre, que és quan tornava a Barcelona per anar a estudi. Encara avui la casa dels oncles manté l'horta, malauradament en declivi. La realitat de l'agricultura és anguniosa, perquè al final menjarem productes de no sé on, però no pas menges autòctones, que seria el més racional del món.

L'ambient familiar el devia influir en la seva vocació professional...

No crec que m'influís. El meu pare ha estat un gran ebenista i la meua mare, que va morir quan jo només tenia nou anys, era infermera. Els seus oficis no tenen res a veure amb l'activitat a la qual m'he dedicat.

Potser les temporades d'estiu que passava de petit a l'Empordà sí que el devien influir a l'hora de decantar-se cap a un cinema molt arrelat al país?

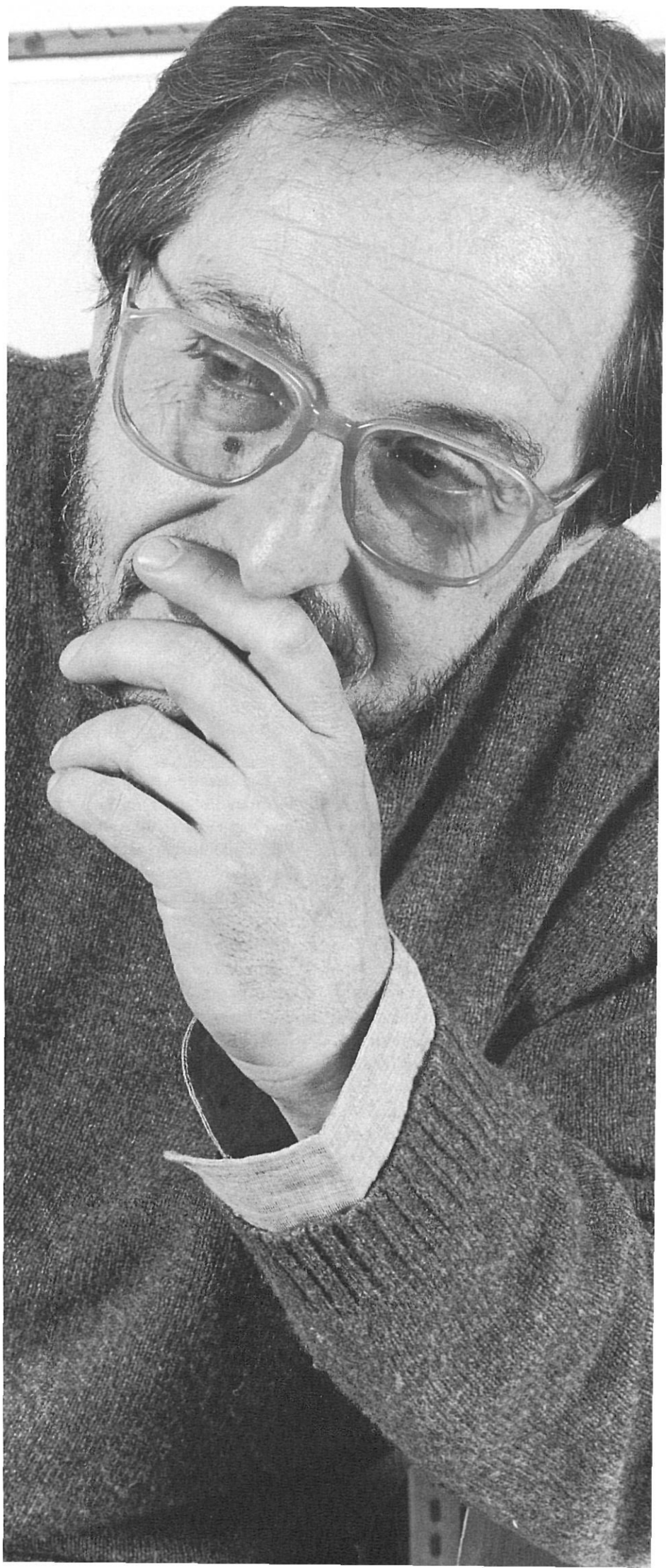
És probable que m'hagin marcat més del que pugui pensar. La infantesa que vaig viure a Barcelona era la normal d'un nen que feia vida al carrer, perquè l'època i la zona on vivia propiciaven que els nens juguéssim al carrer. Però potser sí que em devia quedar més pòsit del que em pugui semblar de la quarta part de l'any que passava a l'Empordà, que és un espai geogràfic on els dies són llargs. L'activitat agrícola, els mercats, el tren... Tots aquests elements em van anar quedant gravats com a atractius d'una etapa fantàstica. La meua infantesa va coincidir amb el boom turístic. Recordo que els meus parents començaven a muntar parada als mercats de Palamós, Palafrugell... Els oncles i els avis eren pagesos i boscaters de les Gavarres. El meu avi va morir als noranta-nou anys i pràcticament va anar a bosc fins a l'últim dia de la seva vida.

Va viure una infantesa feliç?

Vaig viure una infantesa que desitjaria a tothom. Potser per atzar, vaig passar la meua etapa escolar en dues acadèmies privades. Tinc amics quinze anys més petits que jo que recorden les desfilades braços enlaire i les cançons típiques del franquisme. Per sort, jo no vaig patir res de tot això. No tinc cap trauma ni cap record desagradable d'aquesta mena. Les classes a l'acadèmia eren molt normals, i per a mi el que comptava era la vida al carrer. Com que el meu pare tenia una fusteria, hi construïem espases, cuirasses, carretons, cotxes... Vivíem a la plaça dels Arriers, en un lloc ideal. La plaça, amb una font al centre, és l'espai mediterrani per excel·lència... Davant de casa hi havia un manyà. Als locals del costat, un torner, un magatzem de bales de cotó... Aquests elements i l'home del carro del gel, l'escombriaire, etc. configuraven el paisatge menestral de la meua infantesa. Era un espai ben nostre. Si hagués viscut a l'Eixample, potser tot hauria estat ben diferent. Però la vida al meu barri sempre era la mateixa. Passaven deu anys i el barri no canviava. Al meu barri no hi havia gaires més cotxes quan jo tenia quinze anys que quan en tenia cinc. Si tinguéssim un cinema normal, aquest ambients haurien quedat reflectits en moltes pel·lícules, com els passa per sort als italians. També el paisatge del segar i el batre hauria quedat reflectit en una mena de *Novecento* nostre, però no tenim un cinema normal i ens falten tots aquests testimonis visuals d'una època...

Parla d'un tipus de paisatge condemnat a desaparèixer...

Tot va molt de pressa. Massa. Se'ns esmuny la història pel forat de la



«Com que no hem tingut un cinema normal, ens falten tots els testimonis visuals d'una època»

banyera. Me n'he adonat en els últims quinze o vint anys quan he anat reflexionant sobre els meus referents. M'agradaria treballar en el present pensant en l'esdevenidor, però les coses estan passant tan de pressa que sovint et veus obligat a enregistrar imatges que es converteixen en un document de valor històric l'endemà mateix. Això em neguiteja, perquè estic acostumat a treballar bastant a poc a poc i vaig totalment a contracorrent del que demana la dinàmica del món actual.

Quan era petit tenia clar que de gran es volia dedicar al cinema?

De petit m'agradaven les pel·lícules de l'oest, i em començava a entrar lentament la passió pel cinema quan a casa em deixaven travessar sol el carrer de Pau Claris i me n'anava al Princesa o al cinema que hi havia damunt la prefectura de policia tristament famosa de la Via Laietana. Anava descobrint la pantalla gran i amb aquesta se m'obria tot un món. Però mai no havia pensat que em dedicaria al cinema. De petit es veu que tenia facilitat per dibuixar. El pare volia que jo continués el seu ofici i el de l'avi. Però va veure que a mi no m'atreia i va procurar portar-me cap al terreny de la decoració. Als catorze anys vaig entrar a treballar amb un restaurador. El gran revulsiu, però, el vaig viure el 1966, als dinou anys, quan vaig anar a l'Escola Massana per estudiar publicitat i disseny gràfic. Allà va canviar la meua vida.

En quin sentit?

L'Escola Massana és situada al costat del teatre Romea, que en aquell moment era el rovell de l'ou d'un focus impressionant d'activitat: s'hi estava gestant la Nova Cançó, s'hi

escenificaven obres de Salvador Espriu... Tot aquell ambient t'impacta com una espiral absorbent que se t'endú i et fa descobrir mil coses. A l'Escola Massana hi havia la Maria del Mar Bonet estudiant ceràmica, hi corrien en Pau Riba i en Jaume Sisa... Hi vam anar a coincidir una colla en la qual hi havia, entre altres, la Dolors Fuster, l'Albert Abril, la Roser Fradera, en Pere Castaño i en Quim Monzó, que era el més petit del grup, perquè tenia cinc anys menys que la majoria de nosaltres. Entre el 1966 i el 1969 els anys van passar molt de pressa, amb recitals, representacions de teatre i sessions d'art i assaig basades en pel·lícules de Roman Polanski, el nou cinema brasiler... El 1970 ja va ser l'any de l'eclosió, amb tot l'enrenou del Procés de Burgos. Llavors nosaltres ja érem els més veterans de l'Escola Massana i vam mobilitzar-nos per aturar el centre amb motiu de les vagues. Els professors tenien la mateixa sensibilitat que nosaltres i ens hi van ajudar.

La seva vocació cinematogràfica va néixer durant els anys que va estar a l'Escola Massana?

Em vaig animar a fer cinema a través de la colla d'amics d'allà, motivat per la dèria que hi tenia en Juli Cuartero, un company que acabava d'arribar del Brasil i que treballava amb mi a la casa de retolació on jo em guanyava la vida llavors. La primera cosa que vam fer en cinema, per idea de l'Albert Abril, va ser una filmació de les Festes de la Mercè de Barcelona del 1968, que havia de servir-nos per a una interpretació amb imatges de les *Cançons de la roda del temps* de Salvador Espriu. Un any després, el 1969, amb en Juli Cuartero, ja vam realit-

zar el que podríem definir com la nostra primera pel·lícula, que tractava sobre la delinqüència juvenil. Vam anar formant un equip de realització els membres de la colla de l'Escola Massana. En Quim Monzó era el que escrivia els guions, però a partir d'un determinat moment ja no vam poder comptar gaire amb ell, perquè se n'anava llargues temporades de reporter periodístic a l'estranger, a la guerra del Vietnam o on fos... Entre el 1974 i el 1980, amb en Quim Sota ocupant-se del so i la música, vam filmar moltíssim material, en un intent de ser testimoni d'un temps irrepertible i de reflectir l'evolució d'una societat que anava canviant. El nostre equip de treball va ser, per exemple, un dels molts que va sortir amb les càmeres a filmar les imatges anònimes de les dues grans manifestacions que hi va haver a Barcelona per la llibertat, l'amnistia i l'estatut d'autonomia. Col·locàvem les càmeres on fes falta: als balcons, les clavegueres, els cotxes camuflats... Anàvem fent cosetes i anàvem agafant el gustet a l'ofici de fer cinema. Malgrat que treballàvem amb formats subestàndards, procuràvem que les nostres pel·lícules es passessin en les sessions de les associacions de cineastes amateurs o independents, les del Centre Excursionista de Catalunya, les de les associacions de veïns i les d'altres entitats que ens ajudaven a canalitzar el nostre material. El 1974, la meua dona, la Dolors, va llegir una novel·la de Llorenç Capellà que li va agradar molt, *El pallaso espanyat*. La vam llegir els altres de la colla i també ens va entusiasmar. Vam decidir portar-la al cinema. Vam rodar *El pallaso espanyat* el 1975 al convent de la Bisbal, en una experiència molt enriquidora. És una pel·lícula



modesta i senzilla que devíem fer amb bona lluna, segons els comentaris positius de la gent que l'ha vista, tant aquí com a Mallorca, on va produir un cert impacte. És un dels treballs dels quals conservo més bon record, juntament amb *Contes a la vora del foc*, que és una pel·lícula que han passat quatre vegades per TV3 i TVE... Quan vam rodar *El pallaso espanyat* feia un parell d'anys que havia tornat a les meves arrels de l'Empordà, després d'uns quants anys d'estar-ne allunyat, perquè quan era adolescent tenia amics a Cambrils i a Tortosa i tendia a passar els estius més aviat viatjant pel sud. En tornar a l'Empordà, em van entrar les ganes de quedar-m'hi a viure. Vam començar a mirar pobles del Baix Empordà on no hi hagués gaire pedra picada, ni antiquaris, ni restaurants. Vam trobar Fonteta i ens va fascinar. És un racó humil i discret, on només hi ha botigues de poble i una carretera que et porta a les Gavarres. No té res que li pugui fer canviar la fesomia, almenys de moment. El lloc ens va semblar

perfecte i des de llavors que hi vivim. S'hi ha fet gran la meua filla Laia, que ja té vint-i-quatre anys, i hi va néixer la filla petita, la Berta, que en té setze. Totes dues han participat activament en el rodatge de molts dels treballs que he fet i han tingut molta paciència amb mi quan la feina m'ha robat hores que hauria pogut passar amb elles... M'hi sento molt bé, a Fonteta. Barcelona m'estimula poc. Hi tinc grans amics, però no m'apassiona. Quan hi vaig a l'estrena d'una pel·lícula d'algun amic sento que aquell ambient no és el meu.

Després d'*El pallaso espanyat* va rodar *Hic digitur dei*, un dels títols més celebrats de la seva filmografia...

Estàvem veient per televisió les imatges de les desfilades davant el cadàver de Franco i se'ns va ocórrer que podíem fer una gran paròdia d'aquell cerimonial. Ens va sortir una mena de falla valenciana. En Berlanga la va veure en una projecció que es va fer a València i va dir que li havia sem-

blat una vomitada saníssima després d'un àpat de tan mal pair. La vam fer en el moment oportú, convencent molts actors que havien participat en la campanya del Grec 76: la Rosa Novell, la Montserrat Carulla, la Pepa López, l'Alfred Luchetti, en Miquel Cors... També hi vam implicar la Maruja Torres, en Xavier Elorriaga, en Biel Mesquida... Eren moments d'una vitalitat i una efervescència enormes. S'estaven impulsant uns espais de creació molt oberts. Recordo que quan hi va haver el Grec 76 els pintors més importants del país venien al nostre estudi a pintar les obres originals que havien de servir per col·locar a les tanques de Barcelona com a reclam del festival. El poder va fer tapar aquelles tanques, que eren molt al·legòriques. Hi havia molta gent amb unes ganes boges de fer coses. Però paral·lelament també hi havia qui ens estava preparant el futur. A *Hic digitur dei* ja fem conyadient que és primavera a El Corte

«Entre el món del cinema i el de la televisió queda un gran espai al mig que es troba inutilitzat»

Inglés... En només un any de diferència vam passar de veure que les banderes catalanes estaven prohibides a comprovar que a El Corte Inglés en venien sense parar, de la mateixa manera que venien cartells de Che Guevara... Després tot es va plegar com unes fitxes de dòmino quan cauen l'una empenyent l'altra. En poc temps hi va haver uns canvis trepidants. Fins i tot hi havia gent jove amb ganes de militar políticament que no sabia contra què lluitar. Això al sistema actual li ha anat de primera...

Vostè ha estat vinculat d'una manera o una altra a totes les iniciatives col·lectives que han sorgit al país entorn del món del cinema des de la meitat dels anys 70. Li fa la impressió, però, que el cineasta català se sent impotent davant les limitacions que té al davant?

No he parat de treballar i de col·laborar en totes les aventures que s'han anat impulsant: des de Col·lectiu de Cinema o el grup Acció Súper 8 fins a la Central del Curt, que bàsicament distribuïa material rodat en setze mil·límetres, passant per l'Institut del Cinema Català, per al qual vaig fer diversos noticiaris, o el Centre Productor de la Imatge, per al qual vaig fer alguns capítols de la sèrie sobre les comarques de Catalunya, o el col·lectiu Nous Directors. Però no ens enganyem: tot està molt fotut. Vivim en un estat d'excepció cultural. Tot està per fer. No s'han posat les bases d'una veritable indústria cultural catalana. Dues proves: qui ara portarà al cinema el Capitán Trueno serà una productora nord-americana i fa quinze anys que Josep Maria Forn lluita sense sort per dur-hi el Tirant lo Blanc. No s'ha fet res de

positiu i seriós. La Generalitat va voler despitat-nos amb una fugida cap endavant dedicant uns quants milions a subvencionar algunes pel·lícules, i ha intentat jugar la carta de la ràdio i la televisió. Però no ha manifestat una voluntat clara de fomentar una indústria cultural pròpia amb cara i ulls. Els qui vam fer alguna pel·lícula fruit d'aquestes subvencions vam veure de prop les clavegueres del món del cinema a casa nostra. No vam tenir ni l'oportunitat d'estrenar les pel·lícules d'una manera una mica digna. Ho tantes una vegada i no et queden ganes de tornar-hi mai més. Cadascú viu la seva aventura. Tot aquell esforç per realitzar una pel·lícula em va acabar semblant gratuït. Fins i tot em vaig sentir malament pel fet d'haver utilitzat diner públic.

Quines accions caldria emprendre per a una política adequada en el sector de l'audiovisual?

A part de consolidar una veritable indústria del sector, es poden anar fent moltes altres accions amb una mica de voluntat. S'hauria de treballar els canals alternatius. Entre el món del cinema i el de la televisió queda un gran espai al mig infrautilitzat. Hi ha una producció audiovisual abundant i d'un gran interès cultural que s'hauria de poder canalitzar a través de sales confortables i ben dotades d'ateneus, centres cívics, etc. A Girona, per exemple, hi ha l'auditori Narcís de Carreras, que és magnífic, però és un quart pis i és privat. Hi hauria d'haver equipaments com aquest a la Bisbal, Torroella, Olot, Blanes i a totes les poblacions una mica importants, per tal de facilitar les coses a les persones que volen expressar-

se amb el seu treball darrere una càmera. Però hi ha força coses que ens distreuen i estem perdent pistonada... Es grava molt material interessant que després queda tancat en un calaix perquè no es pot vehicular d'una manera adequada. Però sobretot hi ha molta feina pendent que ningú no fa perquè ara com ara no té sortida. Les televisions públiques haurien de funcionar amb un veritable esperit de televisió pública i com a mínim haurien d'orientar els seus segons canals cap a una programació que incorporés material d'interès general elaborat per realitzadors independents.

Fa molts anys que treballa en vídeo. No troba a faltar el cinema?

A Catalunya no hem tingut fins fa poc escoles com cal per aprendre l'ofici de l'audiovisual. Si no tens escola, l'única manera d'aprendre és treballar cada dia. Quan vivia a Barcelona anàvem fent feina amb el grup de companys de l'escola Massana. Quan em vaig instal·lar a l'Empordà vaig anar entrant en contacte amb gent de Torroella i altres poblacions, i vam anar formant un equip amb en Miquel Riera, l'Àngel Quintana, en Jordi Morraja, en Xavier Roca, en Joan Martí, en Joan Simó, en Joan Asín i altres persones. Vam anar treballant i vam anar agafant ofici en el món de la imatge. En sortir al mercat el vídeo, vam crear la productora Vídeo Play Serveis. Amb el vídeo vaig descobrir la possibilitat del so directe com a mitjà que et proporciona en primera generació un document sonor molt valuós. A més, el suport vídeo és molt senzill i barat, i t'ofereix la possibilitat d'anar generant arxius amb molta més facilitat que el del cinema. El gran amic

«El vídeo et dóna una idea molt precisa de què pots fer i fins on pots arribar»

Ernest Costa, que és per a mi com un germà, m'ha sensibilitzat per anar creant documents audiovisuals del nostre territori. Jo acabaria treballant amb una òptica clavada al front.. La meua ambició queda satisfeta amb el vídeo. Caldria que hi hagués una dinàmica molt activa perquè tornés a sentir-me motivat per agafar la càmera de cinema. I potser em veuria incapaç de fer en cinema el que ara puc fer en vídeo. M'agrada el vídeo perquè em permet fer la meua modesta i petita crònica testimonial de fins allà on puc abastar. Els mitjans de difusió oficials al servei del poder expliquen una realitat. Però n'hi ha d'altres. I jo formo part d'un col·lectiu de persones unides per la sensibilitat que els anima a ensenyar aquestes altres realitats. M'atrau enregistrar en imatges des de l'acció de l'últim carboner fins a la dels cantants d'El Grup de Folk en el seu retorn a l'escenari. L'únic problema que tinc és que em falta temps i que no puc arribar a tot arreu on voldria arribar. Si em posen a l'abast un esdeveniment que val la pena captar en imatges, m'hi deixo endur sense pensar-m'ho dues vegades. El vídeo et dóna una idea molt precisa de què pots fer, fins on pots arribar i quin cost té el que vols fer. I et deixa fer feina en dues direccions: els encàrrecs del dia a dia i la producció pròpia, sense haver de dependre de la televisió. Estic content perquè em sembla que hem anat realitzant uns documentals que tenen un valor. Fa tretze anys, per exemple, vam fer un vídeo sobre el tren petit que anava de Palamós a Banyoles. De la dotzena de persones que hi vam entrevistar ja no en queda cap de viva. Amb *El retorn de Nèmesi*, vam tocar el cel gràcies a un premi

internacional. Amb *Memòria d'un paisatge* vam voler aprofitar el pre-text del 1992 per proposar una reflexió sobre l'estat de la qüestió del territori dels Països Catalans... Hi ha una frase molt sàvia d'Ivette

Barbaza que per a mi és definitiva: diu que el paisatge és com un gran llibre obert, el millor lloc on l'ésser humà està escrivint la seva història.

Xevi Planas

